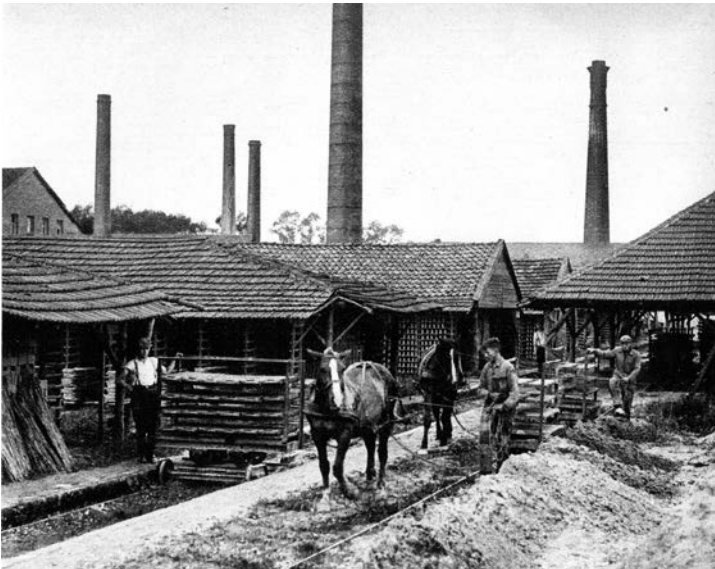

Terrein Udenhoutse steenfabriek nu boomkikkerbiotoop

Brabants Landschap geeft fabrieksterrein
terug aan de natuur

Monumentendag 2011

*Bron: "Over d'n Oven", een publicatie van Heemcentrum
't Schoor Udenhout – Biezenmortel, september 2009*

Steenfabriek Udenhout

De Tilburgse industriële familie Weijers en de Udenhoutse ondernemer Bartje de Rooij (in Tilburg is een hofje vernoemd naar een broer van deze ondernemer: het frater Mattheushof) bouwden in 1889/1890 de Steenfabriek Udenhout, die zou uitgroeien tot de grootste steenfabriek van Nederland met in 1965 een jaarproductie van 28 miljoen stenen.

Uitvinding van wereldformaat

De familie Weijers was technisch zeer vernuft. Vooral Henri Weijers had zich gespecialiseerd in de steenfabricage. Henri Weijers zelf heeft een uitvinding gedaan, die wereldwijd toepassingen vond. Wat was het geval? Als een steen in een mal was gevormd, dan moest die steen eerst drogen voordat die gebakken kon worden. En dat gebeurde in de buitenlucht, of het nu om pleindrogen ging of om het drogen in de drooghutten, de zon moest zijn werk doen en dat maakte dat de steenindustrie gebonden was aan het zomerseizoen. Henri Weijers bedacht dat je kon drogen door gebruik te

maken van de warmte van pas gebakken stenen. Die warmte kun je opvangen en via buizen vervoeren naar droogtunnels. Zo ontstond een methode om stenen binnen te drogen. Dat ging sneller en de fabriek kon voortaan vier seizoenen in het jaar draaien. Dat was een enorme productiviteitsverbetering.

De binnendrogerij

De steenfabriek Udenhout beschikte al in 1900 over een mechanische drogerij, iets wat in die tijd uitzonderlijk genoemd kan worden. Het was een zogenoemde doorloopdrogerij, gebaseerd op het tegenstroomprincipe. Het ging om een tunneldrogerij in een gebouw, dat bestond uit drie naast elkaar gelegen tunnels met elk 4 sporen. Er lag een dek boven op de drogerij. Tussen de bovenkant van de droogkarren en het dek zat plusminus 20 cm. Er waren 12 sporen waar droogkarren op geplaatst konden worden. Er konden 19 karren achter

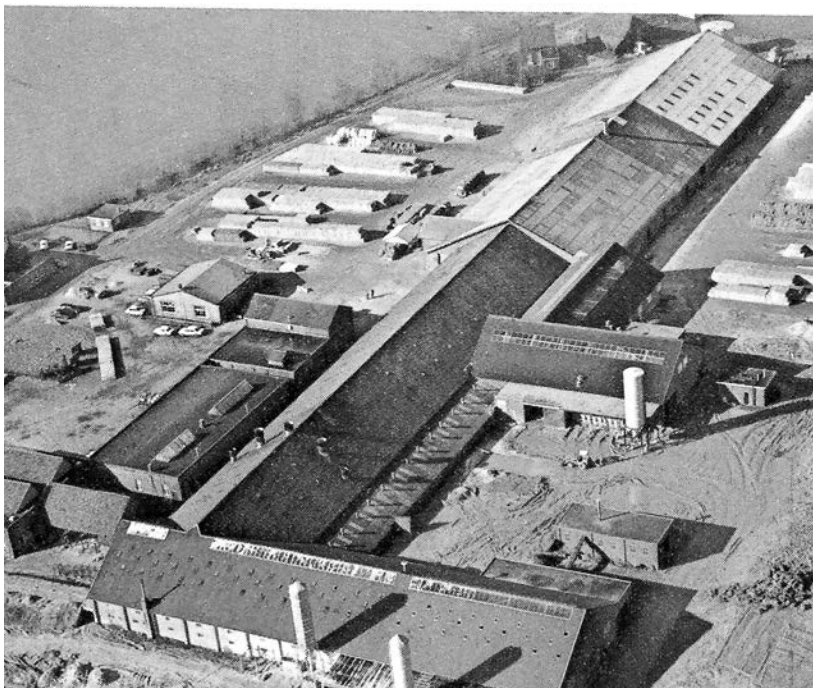
Henri Weijers

elkaar geplaatst worden. Totaal gingen er 12 x 19 karren in de drogerij. Op elke kar lagen 380 stenen. De inhoud van de drogerij was dus 85.000 stenen. Van belang was, hoe men het geheel verwarmde. Weijers maakte gebruik van de restwarmte van de afkoelende stenen van de ovens. Hij had een vernuftig systeem van benutting van deze warmte, die door de opstijging in een stelsel van buizen terecht kwam. Op de drogerij, aan de natte kant stonden een aantal stalen pijpen boven afzuigkappen en via natuurlijke trek werd de warme lucht door de drogerij gezogen. Dus aan de droge kant kwam de warme lucht van de ovens binnen en aan andere kant, de natte kant, werd de verzadigde lucht, met waterdamp, naar buiten gedreven. Een systeem dat in 1990 nog bestond, weliswaar geoptimaliseerd door middel van ventilatoren, maar het principe was nog steeds hetzelfde. Het mag gesteld worden, dat Henri Weijers zijn tijd ver vooruit was. Was de steenfabricage tot dan toe

seizoengebonden, voortaan ging het drogen, maar ook het bakken, 24 uur per dag door, 7 dagen per week, 365 dagen per jaar, dus ook 's nachts en in het weekend.

Een omvangrijk bedrijfscomplex

De steenfabriek Udenhout lag aan de spoorlijn nabij het kruispunt Brabantshoek - Heusdensbaan. Het terrein strekte zich uit tot aan het Molenbaantje, waarbij de droogvelden langs het Molenbaantje waren gelegen vanaf de Heusdensebaan tot aan de Haarensesebaan, en omvatte in totaal 94 ha. Er was een aftakking van de spoorlijn Tilburg-Den Bosch ter hoogte van het voormalige Udenhouts station.

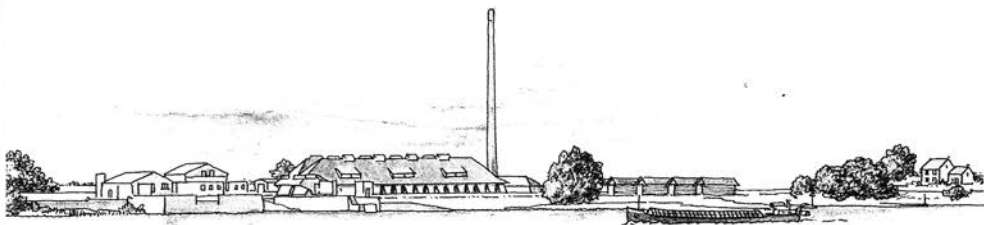
Luchtfoto 1973

De Zestien

Nabij de fabriek bouwde het bedrijf arbeiderswoningen. De steenfabriek kon nauwelijks personeel werven in het agrarische dorp Udenhout en moest arbeiders aantrekken vanuit Etten-Leur, Velddriel of zelfs vanuit de Achterhoek. Zo ontstonden buurtschappen als de Zestien, Klein Duitsland, de Piekenhoek, e.a.

Ook op het terrein lagen spoorlijnen voor het vervoer van de zware leem en de karren vol stenen. De leem werd gewonnen in de directe omgeving. De leemputten zijn een zichtbare herinnering. Maar als je over de Kreitenmolenstraat richting Udenhout rijdt, dan zie je in noordelijke richting dat de akkers laaggelegen zijn, in een gebied dat oorspronkelijk het hoger gelegen heidegebied Kreitenhei vormde.

1. De vakken van de gewassen vormbakken worden met zand bestrooid.

2. ...de vormer neemt een homp klei en maakt er een bal van...

3. ...deze rolt hij door zand of zaagsel...

4. ...met veel kracht gooit hij de klei in de vorm en drukt die aan...

6. ...de vormbak wordt op een legplank gelost.

7. ...en daarna op een lorrie geschoven.

8. De vormlingen worden in overdekte haaghuzen aan de wind gedroogd...

9. ...na het drogen worden de groene stenen in de oven opgestapeld...

10. ...de gebakken en afgekoelde stenen worden in pakketten gesorteerd om naar het tasveld te worden gebracht.

Hotel Wilshof is gebouwd met de typische paarsrode Udenhoutse steen.

Saneringsgolven

In 1990 diende zich voor de vierde keer in enkele decennia een sanering van de Baksteenfabrieken in Nederland aan. Weer werden er een aantal fabrieken gesloten, onder andere “de Vijf Eiken” in Rijen, maar ook de Steenfabriek Udenhout was deze keer aan de beurt. Er was geen ontkomen aan, de fabriek liep met automatisering volledig achter de feiten aan, waardoor de kostprijs zich ten opzichte van de concurrentie ongunstig ontwikkelde. De fabriek liet men nog even uitdrijven. In 1992 viel definitief het doek.

Natuur

De Steenfabriek Udenhout heeft het dorp een prachtige natuur nagelaten. Rijdend over de Heusdensebaan richting Rijksweg ligt links een enorme watervlakte die het gevolg is van grootschalige zandwinning. Rechts is het gebied van de oude kleinschalige leemwinning. Dit zijn dus de oude leemputten. Aan de noordrand van de putten bevinden zich enkele weilanden die via zomen en mantels overgaan in houtwallen. Beheerders zetten grote grazers in om de randen en een gedeelte van de oevers open te houden. Op de voormalige dijken en dammen staat elzen- en wilgenhakhout. De voeding van de putten met betrekkelijk zacht (basisch) grondwater staat garant voor een rijke flora. Pionierplanten als kruipende waterweegbree en moeraswolfsklauw treft men hier aan. Aan de oever groeien onder andere oeverkruid, moeraswederik en watermunt. In het water groeit gesteeld glaskroos, pilvaren, oeverkruid, teer vederkruid, waterpostelein, grote en stijve waterranonkel en glanzig fonteinkruid. Bijzondere insecten als de heidelibelle en de kleine roodoogjuffer kan men er zomers aantreffen. De putten zijn zeer rijk aan amfibieën met bijzondere soorten als de heidekikker, de boomkikker, de vinpoot- en de kamsalamander.

De boomkikker mag toch wel het paradepaardje van de Leemputten genoemd worden. Tweede helft jaren '60 was hij nog op tientallen plaatsen in Brabant te horen, nu kwaakt hij nog maar op drie plekken: de Leemputten, den Brand en de vliegbasis Gilze-Rijen. Je kunt dit kikkertje het beste omschrijven als de 'gouverneur van het kleinschalige cultuurlandschap'.

De boomkikker is een van de 'troetelbeesten' van Brabants Landschap. Immers, wanneer we een

natuurgebied zodanig kunnen inrichten en beheren dat hij overleeft en gedijt, kun je ervan verzekerd zijn dat in zijn spoor een hele rits andere dieren en planten volgt.

Terrein in beheer van Brabants Landschap

De aanleg van een ecologische verbindingszone naar het 1,5 km noordelijker gelegen reservaat den Brand is van levensbelang voor flora en fauna. Ruimtelijk zijn de twee reservaten van elkaar gescheiden door 'zware infrastructuur' (onder meer een spoorlijn) en intensief bewerkte landbouwgrond met boomteelt. Voor aanleg van een ecologische verbindingszone zal een deel van deze gronden moeten worden aangekocht en ingericht. Een eerste aanzet tot de realisering van deze zone was de aankoop in 2007 van een steenfabrieks-terrein van 20 hectare groot, pal tegen de Leemputten.

Kunstwerk ter herinnering aan de baksteenindustrie in Udenhout.

STICHTING HEEMCENTRUM

„t Schoor”

UDENHOUT-BIEZENMORTEL

Aangesloten bij Brabants Heem en Heemkundekring
"De Kleine Meierij".

Voor meer informatie: www.schoorudenhout.nl